

**ІНТРАДИСКУРСИВНІ ТА ІНТЕРДИСКУРСИВНІ РЕФЕРЕНЦІЙНІ ЗВ'ЯЗКИ
МІЖ КОМПОНЕНТАМИ НАДФРАЗОВИХ ЄДНОСТЕЙ
(на матеріалі французької мови)**

Проводиться аналіз засобів експлікації референтів експліцитних та імпліцитних макротематичних і макрорематичних референційних зон на рівні інтрадискурсу. Визначається роль інтердискурсивних рекурентних референтів у міжжанрових інтердискурсивних формаціях.

Ключові слова: експліцитні й імпліцитні референційні макротематична і макрорематична зони, ко(н)текст, інтердискурс, інтрадискурс, інтердискурсема.

Метою дослідження є виявлення та аналіз засобів експлікації референтів, що маркують макротему й макрорему експліцитних та імпліцитних макротематичних і макрорематичних референційних зон, а також з'ясування ролі інтердискурсивних рекурентних референтів.

Предмет аналізу – експліцитні й імпліцитні макротематичні та макрорематичні референційні зони. Об'єктом статті є надфразові єдності різних жанрів франкомовного дискурсу.

Визначення експлікативної ролі референтів як засобу формування когерентних міжжанрових дискурсивних одиниць актуальне у вивченні дискурсу та інтердискурсивних зв'язків.

Матеріалом статті слугують 7 прикладів дискурсивних фрагментів французької художньої прози і поезії.

Усі дискурсивні структури характеризуються інтрадискурсивністю (відношення між складниками певної дискурсивної одиниці) та інтердискурсивністю (різноманітні відношення з іншими дискурсивними утвореннями, що дозволяють їм сформувати інтердискурс).

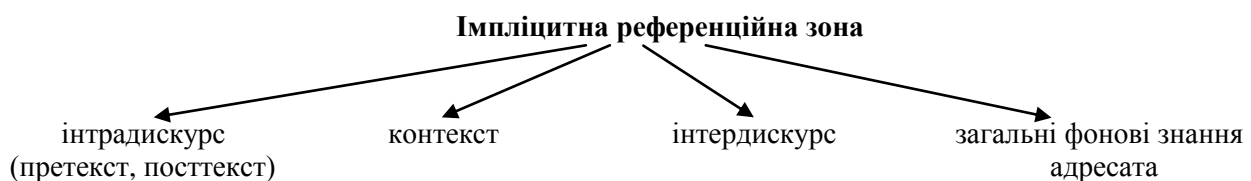
Інтердискурс визначається, з одного боку, як дискурсивний простір, сукупність дискурсів (одного або різних дискурсивних полів), що підтримують відношення взаємного розмежування; з іншого боку, інтердискурсом називають комплекс дискурсивних одиниць (здобутих з попередніх дискурсів одного жанру, із сучасних дискурсів різних жанрів і так далі), з якими певна дискур-

сивна структура встановлює імпліцитні або експліцитні зв'язки. З цієї точки зору говорять про “інтердискурсивний смисл” [3, с. 324], що породжується завдяки референційній взаємодії дискурсивних одиниць різних форматів: роман, поетична строфа, драматичний твір, дефініції зі словників і таке інше.

Представники французької школи дискурсу вважають, що дискурсивна формація може спричинити ідеологічну “підпорядкованість” теми дискурсу тільки тією мірою, в якій кожна дискурсивна формація фактично керується інтердискурсом – структурною сукупністю дискурсивних формацій, – де створюються об'єкти та відношення між ними [3, с. 325]. Ці відношення можна схарактеризувати як системно-дискурсивні референції, що своєю рекурентністю сприяють створенню когерентних інтра- та інтердискурсивних фрагментів.

Опорне висловлення кожної надфразової єдності (НФЄ) визначається як макротематична та макрорематична референційні зони, що містять у собі комплекс референтів [4, с. 118]. Референтні маркери макротемати та макрореми однієї НФЄ повинні виходити з одного комплексу, але вони не обов'язково знаходяться в безпосередньому посттексті (наступний котекст). Вони можуть займати дистантну позицію по відношенню до відповідної референційної зони. Трапляється, що один чи кілька референтів НФЄ не вводяться знову, але з'являються вперше та органічно до неї вплітаються. У цьому разі можна говорити про контекстуальні, інтердискурсивні референти або про референти, що ідентифікуються, спираючись на систему знань реципієнта.

Таким чином, можна виділити два типи макротематичних і макрорематичних референційних зон: експліцитна контекстуальна референційна зона (рівень інтрадискурсу) та імпліцитна референційна зона. Остання експлікується чотирма засобами, які ми зобразимо схематично:

Розглянемо інтрадискурсивні й інтердискурсивні референційні зв'язки між макротематичними та макрорематичними референційними зонами

та їхніми референтними маркерами на конкретних прикладах:

(1) *J'ai beaucoup aimé le Sahara. J'ai passé des*

nuits en dissidence. Je me suis réveillé dans cette étendue blonde où le vent a marqué sa houle comme sur la mer. J'y ai attendu des secours en dormant sous mon aile, mais ce n'était point comparable (A. de Saint-Exupéry).

У поданій надфразовій єдності з експліцитними макротематичною (*je* (я)) та макрорематичною (*ai beaucoup aimé le Sahara* (дуже полюбив Сахару)) референційними зонами макротема представлена еквівалентною прономінальною анафорою (*je*). Макрорематичний елемент також має свої референтні презентації у приєднаних компонентах: у другому – номінальний референт із вказівним займенником *cette étendue blonde* ((цей білий простір)), що реформує власну назву; у третьому – адвербіальний референтний маркер (у (там)). Інші референти когнітивно доступні й виводяться інтрадискурсивно, з одного макротематичного чи макрорематичного референційного комплексу: *en dissidence* (у різномудствах) (автор проводив ночі в Сахарі за роздумами), *le vent* (вітер Сахарі), *sa houle* (його брижі) (спричинені вітром), *des secours* (допомога) (автор чекає на допомогу в Сахарі), *sous mon aile* (під моїм крилом) (автор знаходиться під крилом літака, про який ішлося у претексті). У компаративній конструкції (*sa houle comme sur la mer*) присутній референт з імпліцитної референційної зони, який експлікується, спираючись на схему знань адресата: *comme sur la mer* (як на морі).

(2) *L'officier du génie grimpe sur le bulldozer. Le ronflement des moteurs devient insupportable. Une seconde fusée fleurit au-dessus des pommiers. Le bulldozer grince, pousse, défonce, broie. Le camion résiste de tout son poids, vacille étrangement, se relève lentement, se dresse, gigantesque comme les éléphants des cirques lorsqu'ils agitent vers les cintres leurs pattes de devant. Les convoyeurs, armés de barres à mines ahanent fiévreusement, appuyant la prise du bulldozer* (A. Lanoux).

Макротематична і макрорематична референційні зони цього прикладу імпліцитні й експлікуються через контекст (інтрадискурсивно). Імпліцитна макротема представлена такими номінальними референтними маркерами: *l'officier du génie* (офіцер інженерних військ), *le ronflement des moteurs* (ревіння моторів), *une seconde fusée* (друга ракета), *le bulldozer* (бульдозер), *le camion* (вантажний автомобіль), *les convoyeurs* (конвоїри).

Макрорематична референційна зона також експлікується номінальною анафорою: *le bulldozer* (бульдозер), *les pommiers* (яблуни), *les barres à mines* (ломі), *la prise du bulldozer* (зчеплення бульдозера). Деякі референти наведеної НФС експлікуються завдяки фоновим знанням реципієнта: *gigantesque comme les éléphants des cirques lorsqu'ils agitent vers les cintres leurs pattes de devant* (зи-

гантський, як циркові слони, коли вони махають передніми лапами в напрямі колосників).

Референтні позначення макротема та макрореми допомагають їх експлікувати: йдеться про якусь військову операцію, пов'язану з технікою.

Наступний приклад діалогічної НФС містить імпліцитні референтні позначення макротема, що експлікуються через контекст. Зазначимо, що існують різні контекстуальні засоби введення імпліцитних референтних маркерів макротематичних та макрорематичних зон, серед яких – еліптичні конструкції (до яких можна віднести маркери вагання, висловлення, що перериваються на службовій частині мови) та просодичні засоби:

(3) – *Tiens, tu vois? Je suis obligée de m'asseoir.*

– *Tu sais bien que ce n'est pas de mauvaise nature, Arnozan t'a cent fois rassurée...*

– *On dit ça... D'ailleurs, il y a ce rhumatisme au cœur... Vous ne savez pas ce que j'éprouve. Tôt ou tard...* (F. Mauriac).

У наведеній НФС з імпліцитними макротематичною та макрорематичною зонами макротема та макрорема експлікуються не тільки через різноманітні контекстуальні номінальні (*de mauvaise nature* (шкідливо), *ce rhumatisme au cœur* (цей серцевий ревматизм), деномінативні (*Arnozan* (Арнозан)) та прономінальні (*tu* (ти), *je* (я), *ce* (це), *te* (тобі), *on* (безособовий займенник) *ça* (це), *vous* (ви)) референтні маркери, але й контекстуально, фінальною еліптичною конструкцією *tôt ou tard* (рано чи пізно), яка може закінчуватися так: *цей серцевий ревматизм мене вб'є* чи *я не витримаю*. Отже, макротема і макрорема можуть бути сформульовані приблизно так: мовець боїться, що вмере від серцевої хвороби.

Перш ніж перейти до аналізу дискурсивного фрагмента, референти якого експлікуються через інтердискурсивні зв'язки, введемо новий термін **інтердискурсема**, яким позначимо інтердискурсивний рекурентний референт.

Такі компоненти з попередніх дискурсивних формацій називають також інтертекстемами, тобто “міжривневими реляційними (співвідносними) сегментами змістової структури тексту” [1, с. 22] або «текстовими ремінісценціями» (ТР), під якими розуміються “усвідомлені vs неусвідомлені, точні vs неточні цитати або іншого роду відсилання до більш-менш відомих раніше продуктованих текстів у складі більш пізнього тексту” [2, с. 17].

Наведемо дуже цікавий, на наш погляд, приклад, в якому деякі референти експлікуються інтердискурсивно:

(4) *Me persuadant que j'étais “assis sur le môle” ou au fond du “boudoir” dont parle Baudelaire, je me demandais si son “soleil rayonnant sur la mer”, ce n'était pas – bien différent du rayon du soir, simple et superficiel comme un trait doré et trem-*

blant – celui qui en ce moment brûlait la mer comme une topaze, la faisait fermenter, devenir blonde et laiteuse comme de la bière, écumante comme du lait, tandis que par moments s’y promenaient çà et là de grandes ombres bleues que quelque dieu semblait s’amuser à déplacer, en bougeant un miroir dans le ciel (M. Proust).

У поданій надфразовій єдності макротема та макрорема імпліцитні. Вони презентовані низкою номінальних, адвербіальних, прономінальних референтних маркерів. Три інтердискурсеми, які подані автором у лапках “*assis sur le môle*” (судячи на молі), “*boudoir*” (будуар), “*soleil rayonnant sur la mer*” (сонце, що сяє над морем), є частиною референційних комплексів, що експлікуються інтердискурсивно, а саме ці інтердискурсеми є референтними поданнями макротем вірша в прозі, що має назву “Порт”, та вірша “Осінній спів” Ш. Бодлера:

(5) *Un port est un séjour charmant pour une âme fatiguée des luttes de la vie. L’ampleur du ciel, l’architecture mobile des nuages, les colorations changeantes de la mer, le scintillement des phares, sont un prisme merveilleusement propre à amuser les yeux sans jamais les lasser. Les formes élancées des navires, au grément compliqué, auxquels la houle imprime des oscillations harmonieuses, servent à entretenir dans l’âme le goût du rythme et de la beauté. Et puis, surtout, il y a une sorte de plaisir mystérieux et aristocratique pour celui qui n’a plus ni curiosité ni ambition, à contempler, couché dans le belvédère ou accoudé sur le môle, tous ces mouvements de ceux qui partent et de ceux qui reviennent, de ceux qui ont encore la force de vouloir, le désir de voyager ou de s’enrichir* (Ch. Baudelaire).

У першому вірші, макротема якого *un port* (порт) експлікована в опорному висловленні, *le môle* (мол) є одним з контекстуальних референтних позначень макротематичної референційної зони.

(6) *J’aime de vos longs yeux la lumière verdâtre, Douce beauté, mais tout aujourd’hui m’est amer, Et rien, ni votre amour, ni le boudoir, ni l’âtre, Ne me vaut le soleil rayonnant sur la mer*

(Ch. Baudelaire).

У вірші “Осінній спів”, строфу з якого ми наводимо, макротема експлікується в назві, а виділені інтердискурсеми також є інтрадискурсивними контекстуальними референтними позначеннями макротем.

При аналізі інтердискурсивних зв’язків та інтердискурсем треба враховувати не асоціативний, а контрольований характер інтердискурсивного читання, механізм якого “приводиться в дію тільки за участю сприймаючої свідомості читача” [5, с. 57] та який виникає завдяки інтердискурсивним сигналам, закладеним у певний дискурсивний фрагмент, що контролюють та направляють сприйняття читача.

З іншого боку, коли ідеться про референти, що експлікуються, спираючись на загальні фонові знання реципієнта інформації, асоціативні зв’язки та екстралінгвістичні компетенції адресата відіграють детермінуючу роль у правильній ідентифікації референта:

Наведемо приклад, у якому деякі референти виводяться завдяки екстралінгвістичним знанням читача:

(7) *La vie est une sitcom: une suite de scènes qui se déroulent toujours dans les mêmes décors, avec à peu près les mêmes personnages, et dont on attend les prochains épisodes avec une impatience teintée d’abrutissement. L’entrée en scène d’Alice là-dedans m’a surpris, un peu comme si l’une des trois Drôles de Dames débarquait sur le plateau d’Hélène et les Garçons* (F. Beigbeder).

У вищенаведеному дискурсивному фрагменті макротема та макрорема експліковані в першому висловленні (*la vie* (життя) та *une sitcom* (комедія положень)), причому всі контекстуальні референти (*une suite de scènes* (низка сцен), *les mêmes décors* (ті ж самі декорації), *les mêmes personnages* (ті ж самі персонажі), *les prochains épisodes* (наступні епізоди), *l’entrée en scène* (поява на сцені), *le plateau* (знімальний майданчик)) є інтрадискурсивними маркерами макротем. Проаналізуємо детально два виділені референти: *Drôles de Dames* (Чудні дами) та *Hélène et les Garçons* (Елен і хлопці).

“Чудні дами” або “Ангели Чарлі” – американський телесеріал, що демонструвався у Франції починаючи з 1978 року. Це історія про трьох молодих жінок, гарних, розумних та незалежних, які тільки-но закінчили школу поліції та яким довірили багато нудних справ. Вони влаштовуються працювати до агентства приватних детективів.

Французький телесеріал “Елен і хлопці” транслювався у Франції протягом двох років, з 1992 по 1994 роки. В основі цієї комедії про сентиментальні пригоди групи студентів – рекурентні сюжети, такі як музика, флірт, суперечки, примирення персонажів і так далі.

Таким чином, наведені макротематичні референти виводяться асоціативно, спираючись на екстралінгвістичні знання читача, який бачив ці серіали або чув про них, або знайшов необхідну інформацію в Інтернеті чи в періодичних виданнях. Завдяки експлікації цих референтів читач зможе уявити собі ситуацію появи жінки на ім’я Аліс у житті автора й адекватно інтерпретувати макротематичний елемент *une sitcom* (комедія положень).

Проведений аналіз засобів експлікації референтів експліцитних та імпліцитних мікротематичних і макротематичних референційних зон відкриває перспективи більш детального вивчення інтердискурсивних референційних зв’язків між дискурсивними формаціями різних літературних жанрів.

Література

1. Мокиенко В. М. Словарь крылатых выражений Пушкина / В. М. Мокиенко, К. П. Сидоренко. – СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 1999. – 800 с.
2. Супрун А. Е. Текстовые реминисценции как языковое явление / А. Е. Супрун // Вопросы языкознания. – 1995. – № 6. – С. 17–29.
3. Charaudeau P. Dictionnaire d'analyse du discours / P. Charaudeau, D. Maingueneau. – P.: Seuil, 2002. – 670 p.
4. Porhiel S. Les séquences thématiques / S. Porhiel // Langue française, Larousse / Armand Colin, 2005. – № 148. – P.113–123.
5. Riffaterre M. Fictional truth / M. Riffaterre. – London : John Hopkins University Press, 1990. – 137 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Baudelaire Ch. Le spleen de Paris: petits poèmes en prose / Ch. Baudelaire – P.: Livre de Poche / LGF, 2003. – 253 p.
2. Baudelaire Ch. Les fleurs du mal / Ch. Baudelaire. – P.: Livre de Poche, 2011. – 374 p.
3. Beigbeder F. L'amour dure trois ans / F. Beigbeder. – P.: Gallimard, 2001. – 194 p.
4. Lanoux A. Quand la mer se retire / A. Lanoux. – P.: Editions Gallimard, 1980. – 384 p.
5. Mauriac F. Le mystère Frontenac / F. Mauriac. – P.: Bernard Grasset, 1984. – 191 p.
6. Proust M. A l'ombre des jeunes filles en fleurs / M. Proust. – Paris: Editions Gallimard, 1988. – 576 p.
7. Saint-Exupéry A. de. Terre des hommes / A. de Saint-Exupéry. – P.: Editions Gallimard, 1984. – 192 p.

Проводится анализ способов экспликации референтов эксплицитных и имплицитных макротематических и макрорематических референциальных зон на уровне интрадискурса. Определяется роль интердискурсивных рекуррентных референтов в межжанровых дискурсивных формациях.

Ключевые слова: *эксплицитные и имплицитные референциальные макротематическая и макрорематическая зоны, ко(н)текст, интрадискурс, интердискурс, интердискурсема.*

This paper is dedicated to the analysis of means of explication of referents of explicit and implicit macrothematic and macrorhematic referential zones at the level of intradiscourse and to the definition of the role of interdiscourse recurrent referents in inter-genre discourse formations.

Key words: *explicit and implicit referential macrothematic and macrorhematic zones, co(n)text, intradiscourse, interdiscourse, interdiscourseme.*